

УДК 636.2.082:001(477)

ШУЛЬГА

Володимир Петрович

кандидат географічних наук,

Національний авіаційний

університет

shulhavy@online.ua,

(м. Київ)

РОЗВИТОК СЕЛЕКЦІЙНОЇ НАУКИ В СКОТАРСТВІ УСРР/УРСР В 30–80-ТІ РОКИ ХХ СТ.

Висвітлено передумови розвитку селекції сільськогосподарських тварин в УСРР/УРСР в 30–80-ті роки ХХ ст. На основі ретроспективного аналізу домінуючих методів розведення та відтворення, порівняння структури генофонду вітчизняних порід великої рогатої худоби, спрямованості селекційного процесу виділено основні етапи розвитку вітчизняної селекційної науки досліджуваного періоду. Як одну із передумов її розвитку розглядали вдосконалення організаційної структури племінної справи. Узагальнено основні методи розведення та селекції сільськогосподарських тварин, що застосовувалися на кожному з виділених етапів. Особлива увага приділялася конкретизації здобутків українських учених з розроблення теорії і методології селекції великої рогатої худоби.

***Ключові слова:** тваринництво, скотарство, племінна справа, порода сільськогосподарських тварин, методи розведення.*

THE DEVELOPMENT OF SELECTION SCIENCE IN THE CATTLE BREEDING OF THE UKRAINIAN SSR IN THE 30-80S OF THE XX CENTURY

The prerequisites of development of breeding of the farm animals in the Ukrainian SSR in the 30-80s of the XX century were highlighted. It was singled out the main stages of the development of the domestic breeding science during the period under study on base of retrospective analysis of the dominant methods of breeding and reproduction, the comparison of the structure of the gene pool of

domestic breeds of cattle, the direction and effectiveness of the selection process. As one of the prerequisites for its development the author has considered improving the organizational structure of the breeding work. The main methods of breeding and reproduction of farm animals that were applied at each of the identified stages were summarized. Particular attention was paid to concretizing the achievements of Ukrainian scientists on the development of the theory and methodology of breeding of cattle.

Key words: *animal husbandry, cattle breeding, breeding work, breed of farm animals, breeding methods.*

РАЗВИТИЕ СЕЛЕКЦИОННОЙ НАУКИ В СКОТОВОДСТВЕ УССР В 30–80-ЫЕ ГОДЫ XX СТ.

Освещены предпосылки развития селекции сельскохозяйственных животных в УССР в 30–80-ые годы XX ст. На основе ретроспективного анализа доминирующих методов разведения и воспроизводства, сопоставления структуры генофонда отечественных пород большого рогатого скота, направленности селекционного процесса выделены основные этапы развития отечественной селекционной науки исследуемого периода. Как одну из предпосылок ее развития рассматривали совершенствование организационной структуры племенного дела. Обобщены основные методы разведения и селекции сельскохозяйственных животных, которые применялись на каждом из выделенных этапов. Особое внимание уделялось конкретизации достижений украинских ученых по разработке теории и методологии селекции большого рогатого скота.

Ключевые слова: *животноводство, скотоводство, племенное дело, порода сельскохозяйственных животных, методы разведения.*

На шляху становлення і розвитку вітчизняної селекційної науки досить плідним періодом є 30–80-ті роки XX ст., що позначилися розробленням концептуальних основ селекційно-генетичного вдосконалення існуючих і виведення нових порід і типів сільськогосподарських тварин. Успіхи в селекції даного періоду, насамперед, були забезпечені завдяки вдосконаленню організаційної структури племінної справи, з'ясуванню окремих закономірностей росту і розвитку сільськогосподарських тварин, формування їх продуктивності на основі вивчення впливу паратипових і генотипових факторів, а також розробленню методів раціонального використання та збереження племінних ресурсів.

Окремі аспекти становлення і розвитку селекційної науки в тваринництві України розкрито в наукових працях М. А. Кравченка, В. П. Бойка, В. П. Бурката, М. В. Зубця, І. С. Бородай та ін. [1, 3–6, 10]. Однак авторами не ставилася мета – охарактеризувати передумови та виділити основні етапи розвитку селекції у скотарстві УСРР/УРСР 30–80-х років ХХ ст., узагальнити здобутки українських учених з поліпшення існуючих та виведення нових порід і типів великої рогатої худоби у зв'язку з удосконаленням організаційної структури племінної справи. З огляду на це основні зусилля автора спрямовувалися на вирішення зазначених завдань. Методологічною основою дослідження є загальнонаукові принципи історичної достовірності, наукової об'єктивності, наступності та діалектичного розуміння селекційного процесу, загальнонаукові та історичні методи, а також джерелознавчий аналіз.

На основі аналізу організаційної структури племінної справи, якісних і кількісних змін генофондового складу великої рогатої худоби в УСРР/УРСР досліджуваного періоду, а також домінуючих методів селекційно-племінної роботи, нами виділено два етапи, що охопили 30–60-ті, 70–80-ті роки, відповідно.

Питання ведення селекційно-племінної роботи в колишньому СРСР вперше ґрунтовно розглянуте липневим (1934) пленумом ЦК ВКП(б), розроблено програму раціонального використання племінних ресурсів країни. Цього самого року проведено облік племінної і поліпшеної худоби. Забезпечено ведення єдиної книги племінної і поліпшеної худоби в кожному районі, введено державну книгу для запису чистопородної худоби в областях, краях і республіках. В районах її найбільшого поширення додатково створено державні племінні розплідники і розпочато цілеспрямовану селекційно-племінну роботу. Як основний метод удосконалення безпородної худоби визнано її схрещування з поліпшувальними породами, переважно зарубіжної селекції. В квітні 1935 р. затверджено перелік поліпшувальних порід для різних регіонів країни.

У 1937–1938 роках запроваджено планування селекційно-племінної роботи в тваринництві. У 1939 р. затверджено проект районування великої рогатої

худоби, свиней і овець. На нашу думку, породне районування і плановий розвиток тваринництва в УРСР стали одними із факторів, що сприяли раціональному використанню племінних ресурсів і організації цілеспрямованої роботи з їх поліпшення [3].

На той час основу організаційної структури племінної справи в УРСР складали племінні радгоспи, державні племінні розплідники, які обслуговували племінні ферми, кооперативні сільськогосподарські організації та парувальні пункти. Вони підпорядковувалися союзним та республіканським міністерствам сільського господарства, м'ясної, молочної та харчової промисловості.

За умов укрупнення господарств, широкого запровадження штучного осіменіння виникла потреба в реорганізації племінної справи. Згідно з постановою Ради Міністрів СРСР «О мерах по дальнейшему улучшению племенного дела и искусственного осеменения в животноводстве» (березень 1958 р.) на базі колишніх державних племінних розплідників та державних заводських конюшень сформовано 57 державних станцій по племінній справі і штучному осіменінню, які здійснювали роботу з поліпшення продуктивних ознак худоби, виведення нових порід, вирощування елітного молодняку. Створено 420 державних і міжколгоспних станцій зі штучного осіменіння, основне завдання яких полягало в організації та проведенні заходів масового поліпшення худоби в господарствах усіх категорій. Організовано 65 державних та колгоспних племінних заводів, діяльність яких спрямовувалася на вдосконалення існуючих і виведення нових ліній і родин, порід та породних груп. У 1959 р. на базі Головного управління племінних радгоспів і Українського тресту кінних заводів Міністерства сільського господарства УРСР організовано Республіканський трест племінних заводів для координації племінної роботи з удосконалення існуючих порід, вирощування молодняку, інтенсивного запровадження досягнень науки та передового досвіду у селекційну практику тваринництва [4].

Як засвідчив аналіз, у 30–60-ті роки ХХ ст. основу генофонду великої рогатої худоби складали породи комбінованого напрямку продуктивності:

симентальська, червона степова, лебединська та ін. Популяцію симентальської породи сформовано наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. методом відтворного та поглинального схрещування місцевої худоби, переважно сірої української, зі швейцарськими сименталами. Симентали добре пристосувалися до місцевих умов утримання та годівлі, вирізнялися міцною конституцією, великою живою масою, чудовою резистентністю, високими удоями і жирномолочністю. За оплатою корму, приростом живої маси та економічною ефективністю виробництва яловичини посідали перше місце серед вітчизняних порід. В симентальській породі сформовано п'ять внутрішньопородних типів: переяславський, тростянецько-прилуцький, передкарпатський молочно-м'ясний, східно-лісостеповий молочно-м'ясний, важкий тип зони цукрових заводів. У 1933 р. симентальську породу визнано плановою для УРСР і рекомендовано для розведення в 35 адміністративних районах. На початку 50-х рр. її рекомендовано основною плановою для розведення в УРСР [1].

Симентальську породу вдосконалювали переважно методами внутрішньопородної селекції в напрямі зростання молочної продуктивності та жирномолочності. У 50–60-ті роки ХХ ст. з цією метою застосовували також ввідне схрещування з джерсейською породою. Провідними племінними осередками з породного вдосконалення були племінні заводи: «Тростянець», «Терезине», «Шамраївський», «Верхнячський», «Червоний велетень», «Хмельовик», «Матусівський», «Веселоподолянський» та ін. Вдосконаленню сименталів присвячено значну кількість розробок вітчизняних учених, зокрема М. Д. Потьомкіна, М. А. Кравченка, І. А. Зозулі, І. М. Клочка, В. П. Бурката, М. В. Зубця, А. І. Самусенка, Д. Т. Вінничука та ін.

Червона степова порода затверджена як планова для УРСР в 1939 р. У результаті тривалої селекції у її складі сформовано чотири внутрішньопородні типи: запорізький, донецький, кримський і дніпропетровський. Породу селекціонували на зростання молочної продуктивності, збільшення живої маси, усунення певних вад екстер'єру. З цією метою застосовували ввідне схрещування з жирномолочними породами зарубіжної селекції (англерська,

червона датська). На основі схрещування з шортгорнською породою створено асканійський тип, тварини якого щодо молочної продуктивності та пристосованості до умов півдня УРСР не поступалися чистопородній червоній степовій худобі, проте мали перевагу за м'ясними якостями та скороспілістю, живою масою та екстер'єром [10]. Основна селекційна робота з породного вдосконалення зосереджувалася в племінних заводах: «Комінтерн», «Мелітопольський», «Любомирівка», «Червоний шахтар», «Більшовик», племінних радгоспах «Акермень», ім. Кірова, «Диктатура». У вдосконалення червоної степової породи вагомий внесок зробили: Х. І. Класен, Г. В. Цапенко, І. С. Журавок, В. П. Блізніченко, Н. В. Кононенко, О. Ю. Мокеєв та ін.

Масив чорно-рябої породи, досить неоднорідний за походженням, типом будови тіла та продуктивними якостями, сформовано в першій половині ХХ ст. шляхом чистопородного розведення та поглинального схрещування з місцевими породами. Породу офіційно затверджено в липні 1959 р. за рішенням Міністерства сільського господарства СРСР. Чорно-рябу худобу селекціонували на зростання молочної продуктивності, особливо жирномолочності. Для поліпшення жирномолочності, живої маси та технологічних якостей її схрещували з голландською породою. З цією метою при Кожанському цукрокомбінаті Київської області в 1945 р. створено перший у республіці племзавод чорно-рябої худоби. Цілеспрямовану роботу з селекційно-племінного вдосконалення породи також здійснювали спеціалісти племінних заводів НДІ землеробства і тваринництва західних районів УРСР, колгоспу «Шляхом Леніна», Центральної дослідної станції штучного осіменіння сільськогосподарських тварин, Дунаєвецького та Новомилятинського держплемрозплідників. Ефективні методи селекції чорно-рябої худоби запропонували: Х. І. Класен, Ф. Ф. Ейснер, А. Б. Ружевський, Н. Ф. Піпко, П. І. Хмара, К. Й. Прозора, В. М. Макаров та ін. [1].

Однією із планових порід великої рогатої худоби УРСР минулого століття є лебединська, виведена у 1950 р. методом відтворного схрещування сірої української та швіцької порід. Її селекція спрямовувалася на зростання рівня

удоїв, вмісту жиру в молоці та його сиропридатності, поліпшення м'ясних та технологічних якостей. З цією метою на певній частині маточного поголів'я застосовували ввідне схрещування з джерсейськими бугаями. Вирішальну роль у породному вдосконаленні відіграв організований у 1934 р. Лебединський держплемрозплідник, а також племзаводи: «Українка», «Півненківський», «Чупахівський», «Михайлівський», «Колгоспу імені Леніна». Основи селекційно-плеємної роботи з породою розробили: Д. С. Бондаренко, О. Ю. Яценко, Г. А. Кириченко, С. М. Гайдаш, В. І. Байда, І. І. Дмитренко, Л. А. Цапенко та ін.

Плеємну роботу з бурою карпатською худобою розпочато з 1947 р. після приєднання Закарпаття до УРСР. Цього самого року Міністерством сільського господарства УРСР проведено її експедиційне обстеження, що сприяло обліку вихідного матеріалу, окресленню практичних заходів вдосконалення цієї породи та її раціонального використання. Селекційна робота з бурою карпатською худобою зосереджувалася у створеному в 1953 р. Мукачівському держплемрозпліднику, реорганізованому в 1958 р. в держплемстанцію [10]. До породного вдосконалення доклали зусиль: В. Ю. Недава, О. М. Заброварний, І. П. Батюх та ін.

У 30–60-ті роки ХХ ст. досягнуто певних успіхів у розробленні наукових основ селекції сільськогосподарських тварин. Зокрема, детальній розробці підлягали питання добору та підбору сільськогосподарських тварин, налагодження плеємного обліку, породного районування, державного породовипробування, планування плеємної справи та ін. Важливого значення надавали оцінці плеємних і продуктивних якостей сільськогосподарських тварин, розробці основ бонітування. Створено науково обґрунтовану систему розведення за лініями, розроблено вчення про походження та одомашнення тварин, визначено центри їх походження [9].

Наукову основу для розвитку отримують вчення про екстер'єр та конституцію, які ґрунтуються на понятті про цілісність організму, взаємозв'язку його морфологічної та функціональної систем. Вивчено

закономірності формування продуктивності сільськогосподарських тварин у зв'язку з особливостями їх конституції та екстер'єру. Низкою відкритих закономірностей, переважно за рахунок вивчення впливу факторів зовнішнього середовища, зокрема годівлі, доповнюється онтогенетичне вчення [3].

Формується поняття породи та розробляється перша наукова методика породотворення. Принциповий підхід до місцевих порід полягав у їх удосконаленні на основі складного відтворного схрещування з більш продуктивними породами зарубіжної селекції, оптимізації методів годівлі й утримання. Отримали розвиток теорії міжвидової та міжродової гібридизації, акліматизації тварин. Вперше піднімається проблема управління гетерозисом та формулюються гіпотези з розкриття його закономірностей.

Значна увага приділяється розробці техніки штучного осіменіння; способу довготривалого зберігання сперми; стимуляції та управлінню статевую охотою; боротьбі з безпліддям та ін. Сформовано принципово новий підхід до відтворення тварин на основі запровадження методу довготривалого зберігання сперми, який забезпечив збереження її біологічної повноцінності та генетичної інформації після заморожування, а також отримання повноцінного приплоду. Виникла можливість отримувати від одного видатного плідника сотні й тисячі високоцінних потомків, замінити індивідуальний підбір лінійно-груповим [2].

У період 70–80-х років ХХ ст. першочергово удосконалюються організаційні основи племінної справи в УРСР. Згідно з наказом Ради Міністрів СРСР «О мерах улучшения племенного дела в животноводстве и дальнейшее развитие искусственного осеменения сельскохозяйственных животных» № 21 від 28 липня 1970 р. особливого значення надавали систематичній оцінці плідників за якістю потомства на контрольно-випробувальних станціях; проведенню їх щорічної державної апробації у товарних стадах і на станціях штучного осіменіння; впорядкуванню схеми планового розміщення порід сільськогосподарських тварин. Керівництво племінною службою здійснювали союзне та республіканські міністерства сільського господарства через Головне управління з племінної справи. Крайові і обласні державні інспекції з племінної

справи, крайові, обласні, міжрайонні та районні державні станції з племінної справи і штучного осіменіння підпорядковувалися крайовим та обласним управлінням сільського господарства. Для вдосконалення організаційних основ селекції при Головному управлінні племінної справи Міністерства сільського господарства СРСР створено Раду з племінної справи в тваринництві [4].

Відповідно до постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «О мерах дальшого уллучення племенного дела в животноводстве» (1978) створені Всесоюзне, республіканські, крайові та обласні науково-виробничі об'єднання з племінної справи, які представляли собою науково-виробничі й господарські комплекси, до складу яких входили, зберігаючи свою юридичну самостійність, наукові заклади, експериментальні та дослідні господарства, сільськогосподарські підприємства й організації.

Як показав аналіз, селекція великої рогатої худоби в УРСР цього періоду зазнала докорінних змін. Вона, перш за все, спрямовувалася на створення спеціалізованих молочних і м'ясних порід та типів. Українськими вченими обґрунтовано концепцію через складне відтворювальне схрещування з кращим генофондом світової селекції створити породи і типи худоби, які б поєднали в собі високу продуктивність, технологічність поліпшуючих порід та добрі адаптаційні якості місцевої худоби. Згідно з наказом Міністерства сільського господарства СРСР від 11 грудня 1981 р. «О мерах по ускорению выведения новых пород сельскохозяйственных животных, отвечающих промышленной технологии» затверджено конкретні завдання для селекційних центрів та створено комісії для контролю над здійснюваною роботою [3].

Українська червоно-ряба молочна порода створювалася методом складного відтворювального схрещування симентальської породи з голштинською, а в окремих схемах (південно-східний та прикарпатський внутрішньопородні типи) як батьківські породи використовувались монбельярди та айршири. Основних схеми і методики виведення породи розробили: В. П. Буркат, М. В. Зубець, О. Ф. Хаврук, М. І. Башенко, А. П. Кругляк та ін. В основу створення української чорно-рябої молочної

породи покладали схрещування голштинської породи європейської та північноамериканської селекції з місцевою чорно-рябою худобою. Авторами породи є М. Я. Єфіменко, М. В. Зубець, В. І. Антоненко, В. П. Буркат, М. І. Бащенко, В. Ю. Недава, Я. Н. Данилків та ін. [4].

На цьому етапі розпочато виведення української червоної молочної породи, програму і методику якого розробили: Ю. П. Полупан, В. Б. Блізніченко, М. В. Зубець, В. П. Буркат, Ю. Ф. Мельник та ін. Породу створювали шляхом складного відтворювального схрещування червоної степової породи з голштинською (червоно-рябої масті), англерською, червоною датською породами. Українську буру молочну породу виводили на основі відтворного схрещування маточного поголів'я лебединської худоби з бугаями швіцької породи західноєвропейської та північно-американської селекції за авторства В. І. Ладики, М. Я. Єфіменка, В. П. Бурката та ін. [8].

У 1972 р. методом складного відтворювального схрещування місцевих відрідь худоби рижка та мокань з плідниками бурих альпійських порід – монтафонської, швіцької та альгауської створено буру карпатську породу. У її створення та вдосконалення значний внесок зробили: О. М. Заброварний, В. І. Король, В. Ю. Недава, М. Т. Неживий, І. П. Батюх, Й. З. Сірацький та ін.

У 70–80-ті роки ХХ ст. започатковано виведення спеціалізованих м'ясних порід великої рогатої худоби. У зв'язку зі значною різницею природно-кліматичних умов, рівнем розораності ґрунтів, наявністю пасовищ, різними адаптаційними можливостями тварин обґрунтовано концепцію створення спеціалізованих м'ясних порід та типів, придатних для регіонального розведення. Так, для зони Західного Полісся і Прикарпаття України оптимальним варіантом було створення некрупної, помірно скороспілої м'ясної худоби, добре пристосованої до місцевих природно-кліматичних умов, несхильної до ожиріння, витривалої й рухливої, яка зможе ефективно використовувати пасовища та грубі корма. Волинську м'ясну породу створювали на основі порід: чорно-рябої, червоної польської, абердин-ангус,

герфорд, лімузин. Її оригінаторами є: Т. С. Янко, М. В. Зубець, В. П. Буркат, В. А. Крочук та ін. [3].

У Поліській зоні України, яка мала найменше розораних земель (33%), також було недоцільним розведення крупних порід, нездатних повною мірою реалізувати генетичний потенціал. Тому в кінці 70-х рр. розпочато пошуки варіантів відтворювального схрещування для отримання типу м'ясної худоби, оптимального для даного регіону. Вони здійснювалися під методичним керівництвом М. В. Зубця та С. С. Speki. Поліську м'ясну породу створювали методом складного відтворювального схрещування чернігівського і придніпровського (материнська основа) та знам'янського (батьківська) внутрішньопородних типів [8].

Екстремальні умови південної зони України вимагали створення такого типу м'ясної худоби, який би поєднав добру адаптаційну здатність, задовільну молочність, високі живу масу, інтенсивність росту та якості м'яса, стійкість до ряду захворювань, ефективне використання кормів, особливо об'ємних. Південну м'ясну породу створювали на основі відтворювального схрещування порід: червона степова, санта-гертруда, симентальська, шортгорн, герфорд, абердин-ангус, шароле і кубинського зебу. Методичні основи породотворення розробили: Ю. В. Вдовиченко, П. М. Буйна, Ю. С. Мусієнко, О. Я. Манзар та ін.

Українську м'ясну породу створювали шляхом поєднання чернігівського і придніпровського внутрішньопородних типів, сформованих методом складного відтворного схрещування порід: симентальської, сірої української, шароле та кіаніна. Основними розробниками програми і методики її виведення є М. А. Кравченко, Ф. Ф. Ейснер, П. Л. Погребняк М. В. Зубець, Е. М. Доротюк, А. М. Угнівенко, В. П. Лукаш та ін. [4].

Характерним недоліком створюваних м'ясних порід і типів була низька молочна продуктивність, що не забезпечувала високу рентабельність галузі м'ясного скотарства. Тому в кінці 80-х рр. прийнято рішення про створення спеціалізованої симентальської породи, що ґрунтувалося на принципово нових методологічних і організаційних підходах, які передбачали використання

основного вітчизняного генетичного потенціалу та залучення кращих еколого-генетичних типів цієї породи з інших країн світу. Основні схеми схрещування обґрунтували: В. П. Буркат, Е. М. Доротюк, Г. Т. Шкурин, Ю. В. Вдовиченко.

Незважаючи на специфіку селекційного процесу кожної з порід, нами виявлені загальні методи і прийоми їх виведення. По-перше, орієнтація на бажаний тип тварин, незважаючи на відповідність заздалегідь визначеним часткам спадковості. По-друге, закладення ліній на перших етапах породотворення без очікування періоду виходу на кінцевий генотип тварин. По-третє, широке використання помісних плідників першого покоління, які представляли генотип, відмінний від вихідних порід, володіли стійкою спадковістю, відповідали бажаному типу.

Ґрунтуючись на розроблених стандартах для добору, які визначали перспективний тип тварин, проводили типізацію ліній, спрямовуючи зусилля на збереження цінних властивостей родоначальника і закріплення його ознак у лініях, консолідацію породи. Кожна лінія повинна бути достатньо численною і представляти генетично однорідну групу тварин, у яких індивідуальні генотипи родоначальників закріплені в потомках у результаті детермінації основних ознак та цілеспрямованого добору і підбору. З цією метою широко застосовували інбридинги [5].

Важливого значення надавали неспорідненим спаровуванням – кросам тварин різних ліній, що забезпечило своєрідний внутрішній гетерозис та отримання потомства з вищою м'ясною і молочною продуктивністю. На завершальному етапі цінні ознаки тварин бажаного типу консолідували шляхом лінійного розведення, переходили від схрещування до чистопородного розведення, доводили чисельність поголів'я до необхідної для проведення апробації нової породи. Опрацьована українськими вченими система інтенсивного добору та підбору тварин скоротила процес породотворення на два-три покоління [6].

У 70–80-ті роки ХХ ст. вдосконалено методи племінного розведення на основі поглиблення знань про біологічну сутність породи. Запропоновано

системну концепцію породи, яка дала змогу глибше пізнати основні її характеристики. Вдосконалено методи генеалогічного аналізу та методичні положення розведення за лініями, обґрунтовано методи добору й підбору тварин на основі вивчення їх поєднуваності. Розроблено державну систему оцінки сільськогосподарських тварин за комплексом ознак для визначення їх племінної цінності. У зв'язку із необхідністю стандартизації худоби започатковано селекцію за технологічними ознаками. Створено нові лінії та родини, які крім високої продуктивності були придатними до експлуатації в умовах машинної технології. Накопичено значний матеріал із вивчення інтер'єрних особливостей худоби у зв'язку з їх продуктивністю.

Розроблено основи великомасштабної селекції у тваринництві на основі широкого застосування штучного осіменіння, методів популяційної генетики, моделювання. Оптимізовано методичні прийоми оцінки, яка дозволила отримати достатньо достовірне судження про племінні цінності тварин і водночас була доступною для широкого виробничого використання. Істотні зміни в системі добору плідників і планування підбору були викликані у результаті масового запровадження штучного осіменіння сільськогосподарських тварин [3].

Таким чином, українськими вченими в 30–80-ті роки ХХ ст. досягнуто значних успіхів у розвитку селекції великої рогатої худоби. Передумовою розроблення концептуальних основ теорії і методології селекції у скотарстві було вдосконалення організаційних основ племінної справи. У 30–60-ті роки ХХ ст. розроблено основи породного районування, державного породовипробування, планування племінної справи, оцінки племінних та продуктивних якостей сільськогосподарських тварин; створено науково обґрунтовану систему розведення за лініями. У 70–80-ті роки запропоновано системну концепцію породи, удосконалено методи генеалогічного аналізу та методичні положення розведення за лініями, обґрунтовано методи добору й підбору тварин на основі вивчення їх поєднуваності; розроблено основи великомасштабної селекції на основі широкого застосування штучного

осіменіння, методів популяційної генетики, моделювання селекційного процесу. Період 30–60-х років ХХ ст. позначився переважаючим відсотком порід комбінованого напрямку продуктивності в структурі їх генофонду, тоді як в 70–80-ті роки перевага надавалася розведенню спеціалізованих порід і типів молочного і м'ясного напрямів продуктивності.

Список використаних джерел

1. Бойко В. П. Породы крупного рогатого скота Украины в историческом развитии и их оценка по молочной продуктивности / В. П. Бойко. – К., 1981. – 108 с.
2. Борисенко Е. Я. Разведение сельскохозяйственных животных / Е. Я. Борисенко. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Колос, 1967. – 461 с.
3. Бородай І. С. Теоретико-методологічні основи становлення та розвитку вітчизняної зоотехнічної науки : монографія / І. С. Бородай. – Вінниця, 2012. – 416 с. – (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії»; кн. 59).
4. Буркат В. П. Історичні аспекти розвитку теорії селекції у скотарстві України : монографія / В. П. Буркат, І. С. Бородай. – К. : Аграрна наука, 2006. – 584 с.
5. Буркат В. П. Селекція, генетика і біотехнологія у тваринництві України / В. П. Буркат // Місце і роль аграрної науки в процесі розвитку АПК України. – К. : Аграрна наука, 2007. – С. 205–216.
6. Генетика і селекція у скотарстві / М. В. Зубець, В. П. Буркат, М. Я. Єфіменко, Ю. П. Полупан // Генетика і селекція на межі тисячоліть : у 4-х т. – К. : Логос, 2001. – Т. 4. – С. 181–198.
7. Красота В. Ф. Разведение сельскохозяйственных животных / В. Ф. Красота, В. Т. Лобанов, Т. Г. Джапаридзе. – [2-е изд., перераб. и доп.] – М. : Колос. 1983. – 413 с.
8. Племінна робота : довідник / Басовський М. З., Буркат В. П., Зубець М. В. та ін. – К.: Асоціація «Україна», 1995. – 440 с.

9. Племінна робота з породами великої рогатої худоби / за ред. М. А. Кравченка. – К. : Держсільгоспвидав, 1963. – 369 с.

10. Плішко А. І. Організація племінної роботи в тваринництві / Плішко А. І. – К. : Держсільгоспвидав, 1962. – 158 с.

References

1. Wojko, V. P. 1981. *Porody krupnogo rogatogo skota Ukrainy v istoricheskom razvitii i ih ocenka po molochnoj produktivnosti* [The breeds of cattle of Ukraine in historical development and its estimation on dairy productivity]. Kiev. 108. [in Russian].

2. Borisenko, E. Ja. 1967. *Razvedenie sel'skohozyajstvennyh zhyvotnyh* [Farm animal breeding]. 4-e izd., pererab. i dop. Moskow. 461. [in Russian].

3. Borodaj, I. S. 2012. *Teoretyko-metodologichni osnovy stanovlennja ta rozvytku vitczyznjanoi' zootehnicnoi' nauky* [Theoretical and methodological basis of formation and development of domestic animal science]. Vinnycja. 416. [in Ukrainian].

4. Burkat, V. P., and I. S. Borodaj. 2006. *Istorychni aspekty rozvytku teorii' selekcii' u skotarstvi Ukrai'ny* [Historical aspects of development of the theory of cattle breeding in Ukraine]. Kyiv. 584. [in Ukrainian].

5. Burkat, V. P. 2007. *Selekcija, genetyka i biotehnologija u tvarynnyctvi Ukrai'ny* [Breeding, genetics and biotechnology in animal husbandry of Ukraine]. *Misce i rol' agrarnoi' nauky v procesi rozvytku APK Ukrai'ny* [Place and role of agricultural science in the development of AIC of Ukraine]. Kyiv. 205–216. [in Ukrainian].

6. Zubec', M. V., Burkat, V. P., Jefimenko, M. Ja., and Ju. P. Polupan. 2001. *Genetyka i selekcija u skotarstvi* [Genetics and breeding in cattle]. *Genetyka i selekcija na mezhi tysjacholit'* [Genetics and breeding at the turn of the millennium]. Kyiv. 4. 181–198. [in Ukrainian].

7. Krasota, V. F., Lobanov, V. T., and T. G. Dzhaparidze. 1983. *Razvedenie sel'skohozyajstvennyh zhyvotnyh* [Farm animal breeding]. Mockow. 413. [in Russian].

8. Basovs'kyj, M. Z., Burkat, V. P., Zubec', M. V. et al. 1995. *Pleminna robota* [Breeding work]. Kyiv. 440. [in Ukrainian].

9. 1963. *Pleminna robota z porodamy velykoi' rogatoi' hudoby* [Breeding work with cattle breeds. Kyiv. 369. [in Ukrainian].

10. Plishko, A. I. 1962. *Organizacija pleminnoi' roboty v tvarynnyctvi* [Organization of breeding work in animal husbandry]. Kyiv. 158. [in Ukrainian].

Рецензент:

Бородай І.С., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 08.04.2017 р.